

חולב חייב משום מפרק – שמפרק האוכל [-החלב] ממקום שמכוסה בו, ואסור משום תולדת דש (רש"י; תוס' ד"ה החולב), וכדעת רבי יהודה (לעיל עה, א) שיש דיעה בדבר שאינו גידולי קרקע (תוס' שם, וראה גם תוס' לעיל עג, ב ד"ה מפרק; רשב"א וריטב"א בדעת רש"י; ח' הר"ן בפירוש שני). ולפירוש זה, חכמים חולקים על רבי אליעזר וסוברים שחולב אינו חייב משום מפרק שהוא תולדת דש (רבינו חננאל בשם י"א; רמב"ן בדעה ראשונה, וכן נקט להלן קמ"ד, ב), שאין דיעה אלא בגידולי קרקע (רמב"ן כאן).

ויש שפירשו, שדוקא דיעה בגופו של פרי, אינה אלא בגידולי קרקע, אבל חליבה, שעניינה הוצאת הפרי [-החלב] מכיסוי, אסורה אע"פ שאינה בגידולי קרקע. או, שבהמה נחשבת כגידולי קרקע לענין דיעה. ולפירוש זה, אף חכמים מודים שחולב חייב משום מפרק (ש"ת הר"ף י"ב, הובא ברמב"ן להלן קמ"ד, ב; רמב"ן; רשב"א בדעת רבינו חננאל; ח' הר"ן בפירוש ראשון).

ויש שפירשו, שהחולב חייב משום תולדת קוצר (ירושלמי ז, ב; רש"י בשם י"מ), שהמבדיל דבר מחיותו נחשב קוצר (קרבן העדה על הירושלמי שם, ובגליון הש"ס על הירושלמי שם כתב שהבבלי חולק, לפי שהבהמה אינה גידולי קרקע). ויש שדחה, שאין לחייבו משום קוצר, שהחלב אינו מחובר לגוף הפרה אלא כנוס בה בפני עצמו (רש"י ז). ■ להלכה, החולב חייב משום מפרק (רמב"ם שבת ז, ה, הובא במשנ"ב שה, עא, וראה שם פרטים נוספים).

מחביץ חייב משום בורר – הנותן קיבת בהמה בתוך חלב כדי לעשותו גבינה, ונמצא בורר את הגבינה מהחלב (ע"פ רש"י בפירוש ראשון, וש"ע הרב שיט, כה, ואגלי טל בורר ס"ק יד). ועוד יש לפרש, הנותן חלב שנעשה גבינה בתוך כלי מנוקב כדי שמי החלב ינטפו וישארו פתיתי הגבינה לבדם (ע"פ רש"י בפירוש שני, ואגלי טל שם). ויש שפירש, שמוציא החמאה מהחלב (ערוך ערך חביץ – הראשון).

וחכמים חולקים וסוברים שאינו חייב משום בורר (רבינו חננאל בשם י"א; רמב"ן להלן קמ"ד, ב), שאין דרך ברירה בכך (שיטה להר"ן). ויש סוברים שחכמים מודים שחייב משום בורר (רבינו חננאל שם בשם י"א).

ואע"פ שאין בורר במין אוכל אחד, והרי הגבינה ומי החלב מין אחד הם, מכל מקום כיון שהם דברים לחים שמתערבים היטב זה בזה, והוא מפרידם, נחשב בורר, משא"כ בדברים יבשים, שאינם תערובת גמורה, וכל אחד עומד בפני עצמו בתוך התערובת, אינו נחשב בורר (מגיד משנה שביתת עשור א, ג, הובא במ"א שיט, ה, ומחצית השקל שם בדעתו; ש"ע הרב שם). ■ להלכה, המחביץ, תולדת בורר הוא, ו'מחביץ' פירושו שמוציא החמאה מהחלב, או שנותן בחלב קיבה כדי לחבצו, או שעושה כמין כלי ונותן בו הגבינה ומימיה ננטפים (ש"ע או"ח שיט, יז, ומשנ"ב שם).

מגבץ חייב משום בונה – המקבץ פתיתי גבינה לעשותם גוש אחד (ערוך ערך גבן – הראשון), וכל המקבץ חלק אל חלק ודיבק הכל ועשהו גוף אחד, דומה לבנין (רמב"ם שבת ז, ו; וראה אבן האזל שבת י, יז, שמכאן מוכח שישוד בונה הוא קיבוץ חלק לחלק לגוף אחד, והאב הוא כאשר עושה אהל בקיבוץ חלקים, והמגבץ שאינו עושה אהל, ורק מקבץ החלקים, הוא תולדה, וראה בזה גם קהלות יעקב שבת לז).

ואע"פ שאין בנין בכלים (להלן קכ"ב, ב), והוא הדין באוכלים, העושה כלי מתחילתו חייב משום בונה, והוא הדין העושה גוש הגבינה מתחילתו (רשב"א להלן קכ"ב, ב, וראה ריטב"א שם). ויש שפירש, שאע"פ שאין בנין בכלים, באוכלים יש בנין (מאירי).

כוחלת משום צובעת – ולדעת חכמים פטורה, מפני שהצבע אינו מתקיים (נשמת אדם שבת כד, א). ויש שפירש, משום שאין איסור צביעה מדאורייתא בעור אדם (משנ"ב שה, עט).

גודלת ופוקסת משום בונה – וחייב אע"פ שאינו בנין העומד להתקיים (רמב"ן במלחמות מה, ב בפ"ה הר"ף; וראה חזון יחזקאל בדעת תוס' צד, ב ד"ה וכו', שאינו דומה לבנין שאינו מתקיים, משום שהקליעה מצד עצמה עשויה להתקיים ורק דרך האשה לסותרה).

ולדעת חכמים אינה חייבת משום בונה, משום שאינו נחשב דרך בנין (רמב"ם פיה"מ י, ו, ושלטי גיבורים אות ד בדעתו). ויש שפירשו, משום שאינו בנין המתקיים (ראה רמב"ן שם; מהר"ם קזיס בפירוש שני). ויש שפירש, משום שאין בונה בשעה שהוא טפל לגוף האדם (מהר"ם קזיס בפירוש ראשון).

מפני שצובעת – ורבי אליעזר לשיטתו, כשם שכוחלת חייבת משום צובעת, כך מעברת סרק חייבת משום צובע, אבל לדעת חכמים שכוחלת פטורה, אף מעברת סרק פטורה (נשמת אדם שבת כד, א, בדעת הרמב"ם שבת כב, כג; ביאה"ל נה, כה ד"ה משום. וטעם הפטור לחכמים, ראה לעיל ד"ה כוחלת). ■ להלכה, אסור לאשה להעביר בשבת סרק על פניה, משום צובע. ומטעם זה אסורה גם לכחול בשבת, וכן לטווח בצק על פניה, שכשנטולתו מאדים הבשר. ואיסורים אלו הינם מדרבנן [כחכמים] (ש"ע או"ח שה, כה, וביאה"ל שם ד"ה משום). ודוקא אשה, שדרכה ליפות עצמה על ידי צביעת פניה, ונראה כצובע, אבל איש שאין דרכו בכך, מותר, שאינו נראה כצובע (משנ"ב שם, עט).

אסור לאשה לקלוע שערה בשבת (ש"ע שם, כו), משום שדומה לבנין (משנ"ב שם, פב).

המכבד והמרבץ – לרבי אליעזר חייב משום בונה, שהקרקע מתיהפך בכך ונחשב בונה (רש"י; רמב"ן רשב"א וריטב"א בפירוש ראשון), או משום מכה בפטיש, שהוא גמר תיקון הקרקע (רמב"ן רשב"א וריטב"א בפירוש שני). ויש שפירש, משום שפסיק רישיה שיבוא להשוות גומות, ולחכמים פטור, שאינו פסיק רישיה (תוס' ד"ה המכבד; על דעת חכמים בדין מכבד, ראה עוד להלן ד"ה והאידנא).

הזיד ביום טוב לוקח ארבעים וכו' – ודוקא המכבד והמרבץ לוקים, אבל החולב, המחביץ, והמגבץ, אינם לוקים, משום שהם מלאכת אוכל נפש שהותרה ביום טוב [כמבואר במגילה ז, ו, ב] (רמב"ן במסקנתו; רשב"א בפירוש ראשון; ח' הר"ן). ויש שפירשו, שגם אלו לוקים, וכגון שעשו כן בדברים האסורים באכילה, שאינם 'אוכל נפש' (רמב"ן וריטב"א בפירוש שני, וכע"ז בתוס' ד"ה והרודה בפירוש שני), או שעשו כן סמוך לחשיכה שאינו ראוי לאוכל נפש ביום טוב (תוס' שם בפירוש ראשון).

ולדעת רבי אליעזר שהרודה חלות דבש בשבת חייב משום קוצר [כדלהלן בגמ']. אם רדה ביום טוב לוקח, שמלאכת קוצר לא הותרה לצורך אוכל נפש (רמב"ן; רשב"א; ריטב"א; ח' הר"ן). ויש שפירשו, שמלאכת קוצר הותרה לצורך אוכל נפש, והרודה אינו לוקח, ובלבד שרדה בשעה שראוי לאוכל נפש ביום טוב (תוס' שם). ■ להלכה, קצירה הותרה ביום טוב לצורך אוכל נפש, ואסורה מדרבנן [כדעת תוס'] (ש"ע או"ח תצה, ב). ויש סוברים שלא הותרה, ואסורה מן התורה [כדעת הרמב"ן ושאר ראשונים] (משנ"ב שם, יג).